

**НЯКОЛКО ГЛЕДНИ ТОЧКИ ЗА МОТИВАЦИЯТА И ТЕХНИКИТЕ ЗА
ПОВИШАВАНЕТО И В ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК**

Снежанка Добрева Георгиева

**SOME POINTS OF VIEW ABOUT MOTIVATION TECHNIQUES FOR
BETTERING IT IN EDUCATION IN BULGARIAN**

Snezhanka Georgieva

Abstract: The research presents results from two questionnaires in school year 2016\2017 with teachers and students about the role of motivation for achieving more effectiveness in modern education in Bulgarian. The analyzed results lead to some conclusions about true motivational structure of education due to objective and subjective features: organization of educational process, qualification of the teacher, style of communication, style of teaching, personality of the student. Educational techniques are suggested for bettering external\internal motivation of the students not only for creating communication appropriate products (texts) and realization of verbal and thinking acts. The techniques are related to two basic plans: communicative(developing of skills for reception, analysis, creation of a text) and development of key inner verbal skills. Models are presented of techniques for motivation of the students with different activities: cognitive, social, communicative, etc.

Key words: selfcentred educational process, questionable, educational techniques, competence, cognitive activity, communicative motivation

Съвременната образователна парадигма на обучението по роден език все по-често се съотнася с характеристики като хуманистична насоченост, прагматичност и комуникативност, личностна ориентираност на педагогическия процес. Разнородни във формулировките си тези характеристики са синоними на по-качествен образователен процес, ефикасността на който е зависима от мотивационната база на субектите на педагогическия дискурс за осъществяване на информативно, комуникативно пълноценно и конструктивно педагогическо взаимодействие. Настоящата статия концентрира внимание върху проблемите на мотивацията в обучението по роден език; анализира гледните точки на субектите на образователния дискурс (учител и ученици)

относно влияещите върху ефективността и резултатността на обучението фактори; опитва се да съотнесе проблема за мотивационната сфера с проблеми като комуникативна компетентност, аспекти на образователния процес (преподаване, учене, оценяване), образователни практики и модели (стил на общуване, стил на преподаване, интерактивност, иновативни образователни техники).

Мотивацията е движеща сила на човешката активност и действеност. Маркер на този вътрешен процес, ръководещ и култивиращ човешкото поведение, е връзката между поставени цели, действия и резултатност. Мотивацията за учене е комплекс от разнообразни подбуди, които обуславят активността/процесуалността и резултативността/постиженията в учебната дейност на индивида, които предопределят социалното му поведение. Актуален за съвременното обучение по български език е въпросът за степента на осъществена от учителите диагностика на мотивите за учене на техните ученици (Василева, 2014); за значимостта на различните типове мотиви (хабитални/актуални; външни/вътрешни; непосредствени/опосредствени; смислообразуващи/мотиви стимули) за активност и резултатност на учениците; за съотнасяне на ефективността на учебния процес с „това, кои мотиви се явяват смислообразуващи за учащите се“ (Марков, 2014).

Настоящото изследване тръгва от презумпцията, че мотивацията може да бъде разчетена като детерминатор/стимулатор за постижимост на водещи по учебни програми и Закон за предучилищното и училищното образование цели – „придобиване на компетентности, необходими за успешна личностна и професионална реализация и активен граждански живот в съвременните общности“; „формиране на устойчиви нагласи и мотивация за учене през целия живот“ (ЗПУО, 2016). В статията, на базата на анализ на резултати от анкетно проучване, е потърсен отговор на въпросите кои са водещите мотиви за учене по български език, какви образователни практики стимулират/могат да стимулират мотивацията на учениците за активност и резултатност в родноезиковия педагогически дискурс; доколко мотивацията допринася за личностна ориентираност на обучението по роден език. В основата на изследването е анализът на проведено анкетно проучване (анонимно – за по-голяма обективност) през учебната 2016/2017 година с 170 учители по български език от област Шумен, Кюстендил, Разград (преподаващи, съответно: 86 – в гимназиален етап; 84 – в прогимназиален етап; разпределени по професионален стаж: до 10 години – 36, от 11 до 20 години – 63, над 20 години – 71 учители) и 285 ученици от същите области (156 –

гимназиален етап (ГЕ); 129 – прогимназиален етап (ПЕ). Работено е с два вида анкетни карти, съответно за ученици и за учители. В съдържателно отношение анкетите са изработени като сравнително еквивалентни, за да може да се направи съпоставителен анализ на становищата на субектите на образователния дискурс относно пътищата за мотивиране към активност/резултатност в обучението по роден език. Въпросите са структурирани около няколко проблемни кръга: кои мотиви учителите и учениците определят като актуални за резултатно участие в обучението по български език към съответния момент, кои фактори извеждат като ключови, можещи да мотивират за по-активно учене в бъдеще, в какви педагогически средства/образователни модели откриват възможности за подобряване на мотивацията в родноезиковия образователен дискурс и неговото качество.

Първите въпроси в анкетите насочват към проучване на потребности, интереси, чувства, възгледи, убеждения, които са/могат да встъпят в ролята на мотивиращи педагогическите субекти фактори в езиковообразователния дискурс. По този проблем в анкета за учители са включени три въпроса: *Кой е основният Ви мотив, за да работите като учител по български език? Съществува ли връзка между мотивацията на учителя по български език и мотивите на учениците за учене и резултатност? Кое, от Ваша гледна точка, би мотивирало учениците за още по-активна работа в часовете по български език при усвояване на учебното съдържание по учебни програми?* В анкетата за ученици въпросите са два: *Кое Ви мотивира за резултатност в часовете по български език?* и *Кое би Ви мотивирало за още по-голяма активност и резултатност?* Първоначалният мотив за работа като учител по български език е представен чрез становищата: желание за работа с деца, любов към младите хора – 49%; любов към четене, книги, български език – 16%; комбинация от първите два мотива – 8%; отстраняване на неграмотност, подпомагане на духовното развитие на младите хора и формиране на компетентностите им – 21%; обобщен отговор, съотнасящ мотив с потребност и призвание – 6%. 67% от учителите, преподаващи в прогимназиален етап, са убедени, че мотивираността на учителя влияе върху мотивацията на учениците; при учителите от гимназиален етап виждането се различава – 29% смятат, че мотивираността на учителя не е от значение, 45% – че влияе отчасти и само 26% са убедени категорично, че мотивиращият учител по-добре мотивира учениците за резултатност. Вижданията на учителите и учениците относно значимостта на мотивиращите фактори се различават; представени са в следващата таблица в %:

Таблица № 1

Мотивиращи ученика фактори	Ученици		Учители	
	ГЕ	ПЕ	ГЕ	ПЕ
1. Фактори, мотивиращи в настоящия образователен процес				
1.1. Получаване на по-висока оценка	16	29	5	11
1.2. Успешно представяне на предстоящ изпит, състезание, конкурс	38	33	19	13
1.3. Повишаване на личните умения за общуване	6	10	14	12
1.4. По-висока степен на грамотност, възможност за повече знания	9	13	3	5
1.5. По-добро личностно развитие/социализация	6	5	6	5
1.6. Знания за езика, които позволят на ученика да си избере предпочитано учебно заведение, желана професия, добра работа в бъдеще	23	18	14	13
1.7. По-добър имидж сред приятелите и съучениците в класа	14	31	5	16
1.8. Успехи на приятели/съученици	3	19	8	16
1.9. Удовлетворяване на чужди желаниа/амбиции (на родители/учители и др.)	16	18	14	17
1.10. Лични успехи, съдействащи за престижа на училището, в което ученикът учи	3	13	6	13
1.11. По-добро познаване на езика, с който могат да се изразяват мисли, да се твори, общува, опознава светът	8	15	4	14
1.12. Лично удовлетворение	2	11	3	9
2. Фактори, които биха могли да мотивират в бъдещ образователен процес				
2.1. Умение на учителя да общува толерантно и да изгражда искрени/хуманни взаимоотношения с учениците	23	20	15	19
2.2. Представяне на алгоритми, даване на ясни напътствия за справяне с трудни задачи, усвояване на стратегии за учене	7	11	6	17
2.3. Деликатно представяне на дефицити и ясно показване какво се очаква от учениците	8	18	3	12
2.4. Изразено (в устна/писмена форма) мнение от учителя за напредъка на ученика	13	26	4	16
2.5. Използване на разнообразни методи/форми за запознаване с богатите възможности на българския език/разнообразните функции на езика	6	15	6	12
2.6. Възможност за участие в екипни/проектни дейности и съдействие за тяхната резултатност	22	17	15	19
2.7. Представяне на абстрактната и трудна езикова материя забавно, интересно, чрез игрови форми (езикови, компютърни, ролеви, ситуационни игри)	13	24	17	23
2.8. Използване на информационните и комуникационните технологии, възможностите на виртуалната среда	21	26	34	29

2.9. Участие в ситуации, развиващи комуникативните умения на учениците; възможност за влизане на учениците в различни роли в час	22	27	20	23
2.10. Подкрепата на съученици	3	11	1	4
2.10. Работа с текстове, които разпалват любопитството с нова/интересна информация; позволяват изява чрез творчество	5	21	7	19
2.11. Лично удовлетворение от настоящите/бъдещите успехи на ученика, от неговото развитие и реализация	8	19	8	12
2.12. Стремещът да се идентифицира ученикът с успели/успяващи хора; желанието да им подражава	5	14	6	17
2.13. Създаване на по-добра емоционална атмосфера; използване на оценъчни процедури, които не стресират учениците	8	13	19	26

Изведените в таблицата мнения позволяват изводи за полимотивационната основа на обучението по роден език; потвърждават субективната ориентираност на тези мотиви и разнообразната им йерархизираност, неподвластна на типово изведена йерархия за съответни групи ученици. Най-важните системообразуващи (т.е. носещи личностен смисъл) за анкетираните учениците са мотивите с №№ 1.1.; 1.2.; 1.6.; 1.7. (от таблицата). Изведените от учениците от гимназиален етап мотиви са от различен характер: познавателни (с по-близки перспективи – успешно представяне на изпитна/състезателна форма, получаване на по-висока оценка; с по-далечни перспективи – усвояване на знания за успешна реализация, усъвършенстване на културно/образователно равнище); социални/комуникативни – търсене на одобрение от родители/учители/съученици, утвърждаване на авторитет сред колектива. Учениците от прогимназиален етап държат и на вътрешни мотиви за престижно утвърждаване (одобрението от съученици/учител; престиж в класа; издигане в собствени очи, дори авторитет на училището; идентифициране с учител, успели лица), нравствени и интелектуални чувства (срам, чест, дълг, отговорност, лично достойнство; избягване на неуспех/санкции за него); и на външни мотиви – удовлетворение на чужди претенции; мотивира ги любопитството, ученето за грамотност. Учителите показват желание в по-предни позиции на йерархизираната структура на полимотивационната система на учениците да стоят не само мотиви за близка/далечна резултатност, а и комуникативни/социални мотиви и дейностни модели (1.3.; 1.6.; 1.11); извеждат като допълнителни мотивационни стимули личното удовлетворение, личните успехи, личностното развитие.

Вторият (таблично представен) въпрос насочва към установяване на потребности интереси, които могат да бъдат експлицирани като вътрешен източник за активност на учениците в бъдещ образователен процес. В полимотивационната система от възможни подбудители на учениците като главни са открити толерантното общуване на учителя, ефективната обратна връзка в дейности по оценяване и използването на съвременни интерактивни методи; като второстепенни (периферни) са споделени мотиви, свързани със запознаване с богатите функции на езика и ролята на подкрепящата среда. 22% ученици от гимназиален етап осъзнават като мотивиращ фактор реализиране на действия *с/чрез другите* – чрез предпочитана активност в богат репертоар от роли, участие в екипна/проектна дейност. Немалък процент отговори на учениците насочват към мотивиращите възможности на разнообразните функции на учителя, влизащ в ролята не само на информиращ, контролиращ, оценяващ, а и на помощник, който подкрепя, стимулира, разбира; към имплицитно усетената от учениците роля на по-интензивно подкрепящата педагогическа среда. Според учителите възможността за мотивиране може да бъде потърсена в интерактивни педагогически модели (свързани с използване на ролева, екипна/проектна дейност; информационни и комуникационни технологии), в стимулираща обратна връзка, във високо информативни и интересни по тематика текстове, активизиращи потребност от творческа изява.

Останалите въпроси от анкетите търсят пътища за изграждане на стратегии за мотивиране в няколко основни направления: личностни и професионални качества на учителя по български език (равнище на комуникативна компетност, стил на общуване/преподаване, други качества); организация на образователен процес (с трите му аспекта – преподаване, учене, оценяване) върху основата на съвременни интерактивни методи; адекватност на формите на обратна връзка/оценяване на учениците; роля на самостоятелната работа; функционалност на системата за поощряване/наказване на учениците за знание/незнание в процеса на усвояване не само на конкретно учебно съдържание, а и на социални/комуникативни компетентности и стратегии за учене. За установяване на ролята на учителя в мотивиран родноезиков дискурс са поставени следните въпроси: *Учител по български език с какви личностни/професионални качества/компетентности мотивира за активност и резултатност? Коя/кои характеристики приемате като задължителна/задължителни за добрия стил на общуване на учителя по български език в процеса на обучение? Кои характеристики свързвате с образа на учител по*

български език с добро равнище на комуникативна компетентност? Изразете становище за връзката между комуникативната компетентност на учителя по български език и уменията му да мотивира учениците, с които работи, да развият комуникативната си компетентност. Следващата таблица представя предпочитани от анкетираните качества на мотивиращия учител по роден език:

Таблица № 2

Качества на учителя по български език	Ученици		Учители	
	ГЕ	ПЕ	ГЕ	ПЕ
1. Владеещ преподаваната от него дисциплина и успешно предаващ необходимите знания и на учениците	14	19	47	52
2. Учител с отлична методическа подготовка, използващ разнообразни методи на преподаване/учене	22	28	59	62
3. Учител с богата обща култура, умеещ да възпитава	34	29	29	42
4. Учещ на умения, необходими не само за училище, а и за живота	44	26	33	27
5. Умеещ отлично да комуникира с учениците и предразполагащ ги към диалог	43	38	41	57
6. Умеещ адекватно да реагира на динамичните ситуации в час	29	40	26	30
7. Използващ ефективно формите на обратна връзка/съвременни форми на оценяване на учениците	21	18	35	48
8. Справедлив и обективен	35	61	11	18
9. Добронамерен, толерантен и търпелив (дори и към незнание или неизпълнение на задължения от учениците)	31	49	5	9
10. Невисокомерен и непарадиращ със знанията и уменията си; добронамерено общуващ с учениците с различни възможности	20	12	8	6
11. Умеещ да съобразява поведението си с емоционалното състояние на учениците	22	24	11	15

Учителите толерират качества, свързани с научна подготовка и методически компетентности; умения за комуникация в педагогическата интеракция – диалогичност и целесъобразност на обратната връзка (оценъчните процедури); умения на педагога да възпитава. Учениците залагат не толкова на професионализма на учителите, колкото на човешките им качества (справедливост, обективност, добронамереност, толерантност и др.), както и на комуникативните им умения и богатата им обща култура, които могат да мотивират учениците към знания не само за училище, а и за живота. Като задължителни за добрия стил на общуване на учителя са изведени характеристиките: отчитащ личните характеристики на учениците и деликатно реагиращ при незнание и

грешен отговор (учители – 35%; ученици: 52% – гимназиален етап, 22% – прогимназиален етап); толерантен и добронамерено реагиращ на всякакъв тип поведение на учениците (учители: 10% – гимназиален етап, 33% – прогимназиален етап; ученици – 49%); умеещ да съобразява поведението си с емоционалното състояние на учениците (учители: 34% – гимназиален етап, 11% – прогимназиален етап; ученици: 26% – гимназиален етап, 51% – прогимназиален етап); помагаш при разрешаването на проблемни ситуации в час (учители – 14%; ученици – 53%); задаващ въпроси към всички ученици (учители – 24%; ученици – 36%). От учителите е добавена и характеристиката – владеене на ученическата аудитория; от учениците – толерантност към всички, недискриминиращ учениците, отнасящ се с учениците като с приятел, градящ мнение за позитивите на учениците в процеса на конкретната работа. Като маркери на резултатно комуникация учител са изведени: добронамерено общуване с ученици с различни възможности (52% – ученици; 24% – учители); комуникативен и предразполагащ към диалог (25% – ученици; 32% – учители); умеещ адекватно да реагира на динамичните ситуации в учебния час (7% – ученици; 43% – учители); невисокомерен и непарадищ със знанията/уменията си пред учениците (15% – ученици; 1% – учители). Мнение за категоричната обвързаност на комуникативната компетентност на учителя с уменията му да култивира тази компетентност у учениците защитават 15% учители и 57% ученици; това влияние определят като частично 41% учители и 6% ученици. 50% от анкетираните ученици от гимназиален етап считат, че комуникативната компетентност на учителя е фактор за резултатност при добра мотивираност за работа на учениците (срещу 23% – ученици от прогимназиален етап; 44% – учители).

За установяване на работещи (по посока мотивиране) технологични модели са поставени въпросите: *Кои форми на преподаване/методи на обучение биха мотивирали учениците? Коя от особеностите, характерни за интерактивния образователен модел, смятате, че влияе най-силно върху резултатите на учениците в обучението по български език? (само за учители) Какви форми на самостоятелна работа предпочитате и смятате за резултатни? Какви форми на текущ контрол биха мотивирали учениците за активна дейност? Смятате ли за ефективна практиката на учител, който постоянно търси форми на обратна връзка с учениците? Какъв тип обратна връзка от страна на учителя би подпомогнала подготовката на учениците по български език за постигане на желаните резултати?* Предимствено като мотивиращи са изведени следните

методи/форми на обучение: екипна дейност (учители – 36%; ученици – 71%); работа по проект (учители – 34%; ученици – 46%); дискусия (учители – 32%; ученици – 52%); мултимедийна презентация (учители – 37%; ученици – 49%); ролеви и други игрови форми (учители – 29%; ученици – 48%). Ефективността на интерактивния образователен дискурс учителите откриват във възможността да се направляват учащите се за самостоятелно търсене на информация (37%); стимулиране на активност (32%); диалогово общуване, водещо до взаимодействие и взаимно разбиране (29%); стимулиране към креативност и развитие на творчески заложби (24%). Предпочитаните от учениците форми на самостоятелна работа/текущ контрол са: писмено изпълнение на задача в час и колективното ѝ обсъждане (49%); изготвяне на съвместен проект със съученици и презентирането му от един от участвалите с цел обсъждане и оценяване (36% – гимназиален етап; 28% – прогимназиален етап); проучвателска дейност извън часовете и предоставяне на индивидуалната домашна работа за проверка от учителя (39%); писмено изпълнение на задача и устно представяне пред съучениците (26%). От учители и ученици са предпочитани следните форми на обратна връзка: устно обсъждане на позитиви и дефицити пред целия клас (учители – 36%; ученици – 31%); индивидуална консултация (учители – 36%; ученици – 43%); писмена рецензия (учители – 31%; ученици – 26%).

Анкетното проучване дава представа относно мнението за мотивационните характеристики на конкретната извадка от анкетираните учители и ученици. Резултатите обаче насочват към изводи, които могат да бъдат ефективно използвани по принцип в процеса на изграждане на работещи образователни стратегии. Факт е полимотивационната основа на обучението по роден език, чието проучване, йерархизиране и активно включване в образователния дискурс (като планираност в годишното тематично разпределение и конкретна дейност в урока) е целесъобразно да бъде осъществявано редовно от учителите в конкретната им педагогическа практика. Необходимостта от обвързване на резултати от конкретни проучвания на мотивиращи учениците фактори за ефективно родноезиково образование със съвременни модели на интерактивно обучение е предопределено и от обективни фактори (значимостта на знанията и уменията по роден език за резултатността по останалите учебни предмети), и от субективни причини (разнородната йерархизираност на полимотивационната база на конкретните ученици и предопределените от това специфични модели на стимулирането ѝ и ефективното ѝ използване в обучителния процес). Стратегиите за подобряване на мотивационната база за резултатност в областта на българския език е целесъобразно да са обвързани с позитивни

личностни качества, професионална ерудираност и компетентност на учителя по български език (умения за толерантно общуване с ученици с различни възможности, адекватен на съвременната хуманитарна парадигма стил на преподаване). Ефективното използване на тези стратегии е възможно чрез педагогически въздействия на организацията на обучението по роден език в различни направления, съобразени с йерархията на мотивационни характеристики на конкретните ученици: използване на подходящи интреактивни модели (игрови, проектни/епипни дейности, компютърно опосредствена комуникация, ролеви участия); целенасочени дейности с текста; адекватни форми на самостоятелна работа и обратна връзка; обучение, основано на по-малко инструкции и дидактични обяснения, включващо и ученика в ролята на оценител; признаващо и малкия напредък; избягващо прекалената санкционираност за дефицити. Реализирането на планирани (на базата на конкретно проучване) стратегии е целесъобразно да се осъществява с активизирани чрез различни мотиви дейности: познавателни (ориентация към начини, форми и техники на учене, към самообразование), емоционални (преживяване привлекателността на учебното съдържание, стремеж към самостоятелност и перфекционизъм, желание за добра репутация), комуникативни (желание за комуникативно пълноценна комуникация), социални (участие в различни форми на социален живот, ориентация към помощ и интегриране), културноинтелектуални (разбиране смисъла на човешкия живот, желание да се развият способности, стремеж към ново); да съдейства за „включване на учениците в различни форми на активност и интеракции“ въз основа на „разбирането на смисъла на дадените действия и положителните преживявания при преодоляване на трудности“ (Василева, 2016). В конкретната образователна практика съответните стратегии е целесъобразно да се градят, от една страна, на добра запознатост на учителите по български език с мотивационната база на конкретните ученици; от друга страна, да предполагат трансформиране в желание за действена активност и неосъзнати от учениците потребности/мотивиращи фактори.

Литература:

1. Василева, Б. (2014). Познава ли българският учител мотивите за учене на своите ученици.
2. Стратегии на образователната и научната политика, 4, 361 – 390.
3. Василева, Б. (2016). Още един начин да повишим мотивацията на учениците за

- учене. Стратегии на образователната и научната политика, 1, 18 – 38.
4. ЗПУО (2016). Закон за предучилищното и училищното образование.
  5. Марков, К. (2014). Поглед върху мотивацията за учене (сс 167 – 172). – В: Сборник научни трудове от пътуващ семинар Шумен – Белград – Будапеща – Прага – Братислава. 06.05.2014 – 11.05.2014. Иновации в образованието. Педагогически факултет. Шумен: Издателство „Фабер“.

Chief Assist. Prof. *Snezhanka Georgieva*, PhD
Konstantin Preslavsky University of Shumen
ул. „Хаджи Димитър“ № 12
Shumen - Bulgaria
E-mail: s.dobreva@shu.bg